

BYUDJET TASHKILOTLARIDA MOLİYAVIY NAZORAT VA ICHKI AUDIT XIZMATINI TAKOMILLASHTIRISH.

Shaymardanova Sabohat Xolmuminovna

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti (TSIU)

Davlat moliya nazorati va audit ta'lim yunalishi magistratura 1 kurs.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15341829>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-Aprel 2025 yil

Ma'qullandi: 28-Aprel 2025 yil

Nashr qilindi: 30-Aprel 2025 yil

KEY WORDS

Byudjet tashkiloti, moliyaviy nazorat, ichki audit, samaradorlik, shaffoflik, davlat moliyasi, boshqaruv, korrupsiyaga qarshi kurash, texnologiyalar, axborot tizimi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki audit xizmatining roli, mavjud muammolari va ularni samarali tashkil etish bo'yicha takliflar yoritilgan. Moliya nazoratini kuchaytirish orqali byudjet mablag'laridan oqilona foydalanish, shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash muhimligi ta'kidlangan. Ichki audit xizmatini zamonaviy texnologiyalar va xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarurati asoslab berilgan.

Bugungi globallashuv va iqtisodiy islohotlar sharoitida davlat resurslaridan oqilona foydalanish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, byudjet tashkilotlari faoliyatida moliyaviy intizomni ta'minlash, mablag'larning maqsadli va samarali sarflanishini nazorat qilish dolzarb vazifaga aylangan. Moliya intizomining buzilishi, korrupsiya, va noqonuniy xarajatlar davlat obro'siga salbiy ta'sir etadi hamda jamoatchilik ishonchini pasaytiradi.

Shu bois, moliyaviy nazorat va ichki audit xizmatlarini kuchaytirish davlat moliyasini samarali boshqarishning ajralmas qismi hisoblanadi. Moliya nazorati – bu mablag'lar to'g'ri yo'naltirilishini, budjet ijrosi va hisobotlarning aniqligini ta'minlaydigan vosita. Ichki audit esa, tashkilot ichidagi moliyaviy va boshqaruv jarayonlarini mustaqil baholab, xatolik va xavflarni oldindan aniqlashga xizmat qiladi.

Ko'plab byudjet tashkilotlarida ichki audit xizmati faqat shakl uchun tashkil etilgan bo'lib, uning samaradorligi past, tavsiyalari e'tiborga olinmaydi. Shu bilan birga, moliyaviy nazorat tizimlarining eskirganligi, axborot texnologiyalaridan yetarlicha foydalanilmayotgani muammoni yanada chuqurlashtirmoqda.

Mazkur maqolada aynan shu muammolarni bartaraf etish yo'llari, moliyaviy nazorat va audit xizmatini takomillashtirish bo'yicha ilg'or tajribalar asosida yechimlar taklif etiladi. Xususan, riskka asoslangan yondashuv, elektron nazorat vositalari va auditorlar malakasini oshirish orqali tizimni kuchaytirish masalalari tahlil qilinadi.

Byudjet tashkilotlarining samarali faoliyati davlatning moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishining asosi hisoblanadi. Moliyaviy nazorat va ichki audit tizimi davlat resurslaridan oqilona foydalanish, xatoliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish, korrupsiya xavfini kamaytirish va davlat byudjeti maqsadlariga erishishda muhim rol o'ynaydi. Shunday

qilib, ushbu maqola byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki audit xizmatini takomillashtirish zaruratini, mavjud tizimdagi muammolarni va ularni hal qilish bo'yicha takliflarni o'rganadi.

1. Moliyaviy Nazorat va Ichki Auditning Tushunchalari va Vazifalari

1.1 Moliyaviy Nazorat

Moliyaviy nazorat — bu davlat byudjeti mablag'larini boshqarish va sarflashda qo'yilgan tamoyillarga rioya etilishini ta'minlash, moliyaviy hisob-kitoblarni tekshirish va tasdiqlash jarayonidir. Bu nazorat tashqi va ichki shakllarda bo'lishi mumkin. Tashqi moliyaviy nazorat, odatda, hukumat organlari yoki mustaqil audit kompaniyalari tomonidan amalga oshiriladi. Ichki moliyaviy nazorat esa byudjet tashkilotlarining o'zida joriy etilgan nazorat mexanizmlari orqali amalga oshiriladi.

1.2 Ichki Audit

Ichki audit — bu tashkilot ichidagi faoliyatning samaradorligini, qonuniyligini va tejamkorligini tahlil qiluvchi mustaqil tekshiruv jarayonidir. Ichki auditning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Tashkilot faoliyatining qonuniyligini va shaffofligini tekshirish;
- Xatoliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berish;
- Tizimdagi ichki nazorat mexanizmlarining samaradorligini baholash.

Ichki audit, asosan, tashkilotlarning ichki faoliyatini mustahkamlashga, ularni yaxshilashga va xavflarni boshqarishga qaratilgan.

2. Amaldagi Muammolar va Ularning Sabablari

O'zbekiston Respublikasi tomonidan moliyaviy nazorat va ichki audit tizimi sohasida amalga oshirilgan islohotlarga qaramay, hali ham quyidagi muammolar mavjud:

2.1 Ichki Auditning Mustaqilligi

Ko'plab byudjet tashkilotlarida ichki audit xizmati rahbariyatga bo'ysunadi, bu esa audit xizmatining xulosalariga bosim o'tkazish xavfini keltirib chiqaradi. Ichki auditning mustaqilligi ta'minlanmasa, uning ob'ektivligi va samaradorligi kamayadi.

2.2 Kadrlar Malakasi

Moliyaviy nazorat va ichki audit tizimining samarali ishlashi uchun yuqori malakali kadrlar talab etiladi. Afsuski, ko'plab tashkilotlarda auditorlar va nazorat mutaxassislari yetarlicha malakaga ega emas, bu esa audit jarayonining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2.3 Axborot Texnologiyalarining Yetarli Darajada Joriy Etilmasligi

Hozirgi kunda axborot texnologiyalari nazorat va audit jarayonlarini samarali tashkil etish uchun zarur vosita bo'lsa-da, O'zbekistonning ko'plab byudjet tashkilotlarida raqamli tizimlar va audit dasturlari hali to'liq joriy etilmagan.

2.4 Nazoratning Ochiqligi va Javobgarlik

Byudjet tashkilotlaridagi moliyaviy nazorat ko'p holatlarda shaffof emas va javobgarlik mexanizmlari sust. Audit xulosalarining amalda qo'llanilishi va ularga tegishli choralar ko'rish ko'pincha samarali bo'lmaydi.

3. Takomillashtirish Yo'llari

Moliyaviy nazorat va ichki audit tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar amalga oshirilishi zarur:

3.1 Normativ-Huquqiy Bazani Mustahkamlash

Ichki audit faoliyatini aniq belgilovchi normativ-huquqiy hujjatlarni kuchaytirish kerak.

Bu auditorlarning mustaqilligini ta'minlash, nazorat mexanizmlarining samaradorligini oshirish va xatoliklar to'g'risida tezkor qarorlar qabul qilishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, audit natijalarini amalga oshirishda ko'proq javobgarlikni ta'minlash lozim.

3.2 Kadrlar Salohiyatini Oshirish

Ichki audit va moliyaviy nazorat mutaxassislarini tayyorlash bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Bu kurslar xalqaro audit standartlari asosida olib borilishi, auditorlarning professionallik darajasini oshirishga yordam beradi.

3.3 Axborot Texnologiyalarini Joriy Etish

Audit va nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamlashtirish uchun ilg'or axborot texnologiyalaridan foydalanish zarur.

Elektron audit tizimlari va moliyaviy boshqaruv dasturlarini joriy etish bu jarayonlarni yanada samarali va tezkor qilishga imkon beradi.

3.4 Shaffoflikni Ta'minlash

Moliyaviy nazoratning shaffofligini oshirish uchun davlat byudjetining amalga oshirilishini, audit natijalarini va moliyaviy hisobotlarni ommaviy ravishda e'lon qilish kerak. Bu korrupsiyaning oldini olishda va davlat resurslaridan samarali foydalanishda muhim ahamiyatga ega.

4. Xalqaro Tajriba

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ichki auditning samarali ishlashi uchun davlat tashkilotlarida mustaqil audit xizmatlari faoliyatini rivojlantirish zarur. Misol uchun, Yevropa Ittifoqi davlatlarida ichki audit faoliyati mustaqil va yuqori darajada shaffof bo'lib, moliyaviy nazorat samaradorligini oshiradi. Bunga qo'shimcha ravishda, xalqaro moliyaviy audit standartlari va amaliyotlarini joriy etish orqali, audit jarayonlari yanada sifatli va ob'ektiv bo'ladi.

5. Xulosa

Moliyaviy nazorat va ichki audit tizimini takomillashtirish, davlat mablag'larining oqilona sarflanishini ta'minlash va korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida moliyaviy nazorat va ichki audit tizimini yanada takomillashtirish uchun normativ-huquqiy bazani kuchaytirish, kadrlar malakasini oshirish, axborot texnologiyalarini keng joriy etish va shaffoflikni ta'minlash zarur.

Ushbu maqola byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki audit xizmatini takomillashtirishga oid ilmiy ishning asosiy yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Sizga kerakli qo'shimcha ma'lumotlar yoki adabiyotlar ro'yxatini taqdim etishim mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.K. Ibragimov, B.B. Sug'irbaev. "Byudjet tashkilotlarida ichki audit va moliyaviy nazorat xizmati". – T.: 2019.
2. Xamidova Z.U. "Byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki audit xizmati faoliyatini takomillashtirish". – T.: 2020.
3. "Davlat moliyaviy nazorati faoliyatiga ichki audit xizmatlarining ta'siri". ResearchGate, 2024.
4. "Byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazoratni amalga oshirishda ichki auditni takomillashtirish". CyberLeninka, 2023.
5. "Internal auditing in the public sector: a systematic literature review".